

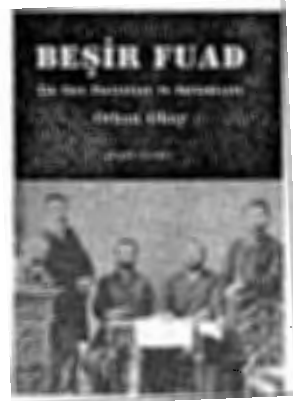
KİTAP TANITIMI

Beşir Fuad'la Kırk Yıl Sonra Yeniden: Beşir Fuad İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti*

Orhan Okay'ın *Beşir Fuad İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti* isimli kitabı, 2008 yılında, yaklaşık kırk yıllık bir aranın ardından okuyucuyla tekrar buluştu. 1959 yılında Erzurum'da kurulan Atatürk Üniversitesi'ndeki ilk asistanlardan biri olan Okay, bu üniversitede ve Mehmet Kaplan'ın danışmanlığında hazırladığı Beşir Fuad hakkındaki doktora tezini 1962 yılında tamamlar. 1969 yılında akademi dünyasının "dar sınırları" dışına çıkıp Hareket Yayınları arasından Türk okucusuyla buluşan bu kitap, zamanında ciddi bir ilgi uyandırdıktan sonra, bu kez Dergâh Yayınları arasından okuyucuların ilgisine sunuldu. Yazarın önsözde de belirttiği gibi, bu kırk yıllık zaman dilimi içerisinde Beşir Fuad'a olan ilgide gözle görülür bir artış olur, birçok yazar bu ilgi çekici Tanzimat aydını hakkında yazılar kaleme alır ve söz konusu çalışma iki yüz civarındaki kitap ve makalede referans olarak kullanılır. Sadece bu bilgi bile, *Beşir Fuad* kitabının tekrar basılmasının ne kadar yerinde bir girişim olduğunu göstermeye yeterlidir.

Orhan Okay, eserinin bu "genişletilmiş 2. baskı"sı için yazdığı önsözde, kitabının kırk yılı aşan mace-

rasından bahsetmekle birlikte, bu süreçte yapılan yeni çalışmaları, kitap-taki ekleme ve çıkarmaları da söz konusu eder. Mehmet Kaplan'ın kırk yıl önce yazdığı ve kitabı okuyucuya tavsiye ettiği sunuş yazısından sonra kitap dört ana bölümden oluşur. Bu bölümlerde, sırasıyla "Beşir Fuad'ın Hayatı", "Beşir Fuad'ın Eserleri", "Beşir Fuad'ın Tesirleri" ve "Beşir Fuad Üzerine Yeni Değerlendirmeler"e yer verilir. Dördüncü bölümdeki Beşir Fuad değerlendirmeleri, kitaba kırk yıl sonra eklenen önemli ve yeni bir bölümdür. Bunlardan başka yazarın Beşir Fuad hakkındaki yargısını ifade ettiği "Son Söz" bölümü ile birlikte, sırasıyla "Bibliyografya",

* Orhan Okay, *Beşir Fuad İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti*, Dergâh Yayınları, (Genişletilmiş 2. baskı), İstanbul 2008, 334 s.

"Ekler", "Dizin" ve "Belgeler-Fotoğraflar" isimli bölümlere yer verilir.

Kitabın birinci bölümü "Beşir Fuad'ın Hayatı", kendi içinde birtakım alt başlıklara ayrılır. Yazarın burada oldukça ayrıntılı bir hayat hikâyesi ortaya koymaya çalıştığı görülür. Başta yakın arkadaşı olan Ahmet Midhat Efendi'nin yazdıklarından ve o dönemde yayımlanan birinci derecedeki kaynaklardan hareket edilerek oluşturulan bu bölümde, Beşir Fuad'ın seçeresinden başlayarak aile hayatı, öğrenimi, evliliği, nasıl bir kültür hayatı içinde yaşadığı, kişisel kütüphanesi gibi önemli ayrıntılar aydınlığa kavuşturulur. Böylelikle okuyucu, nasıl bir karakterle karşı karşıya olduğu konusunda önemli ölçüde fikir edinir. O kadar ki bu bölümde yazar, Beşir Fuad'ın kütüphanesinde yer alan kitapların ayrıntılı bir listesini verip onun nasıl bir kültür dünyasının içinde yaşadığını ortaya koymaktan başka, beden yapısı ve karakteri üzerinde de ayrı ve çok çarpıcı bir deneme yapmayı gerekli görür. Böylelikle Beşir Fuad'ın karakteri, ruh-beden ilişkisi üzerine yapılan bilimsel değerlendirmelerden de yararlanılarak ortaya konulmaya çalışılır. Bu bölümde ele alınan bir diğer önemli konu da Beşir Fuad'ın intiharıdır. Hiç şüphesiz Beşir Fuad, hem yaşadığı dönemde hem de günümüze kadar gelen bir zaman dilimi içerisinde eserleri ve şahsiyeti ile olduğu kadar ölüm şekliyle de ilgi sebebi olmuştur. "Beşir Fuad'ın İntiharı" başlığı altında, intihar olayı son derece ayrıntılı bir biçimde işlenir. Okay, birinci derecede kaynaklardan elde ettiği bilgileri, derin bir analizden geçirerek okuyucuya sunarken, Beşir Fuad'ın intihar nedenleri üzerinde uzun uzadıya durur. Onun aile hayatından, anne-

sinden tevarüs etmiş olabileceği birtakım ruhsal bozukluklardan, o dönemde basında devam eden ve bir bakıma herkesi yıldırان polemiklerden ve münhasıran onun "ölüm" düşüncesi etrafındaki yaklaşımından ayrıntılı bir şekilde bahsedilir. Etrafın tanıklıklarına yer verilir. Son anına kadar hayata bağlı gibi görünen; ancak yine kendi ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla iki yılı aşkın bir zamandır intihar düşüncesiyle yaşayan Beşir Fuad, intihar şekliyle de dehşet uyandırmıştır. Bileklerini kokain zerk ederek uyuşturan ve sonra da onları kesmek suretiyle kendisini öldüren Beşir Fuad, bu süreçte hissettiklerini de mümkün olduğunca yazmak ister; hem bu şekilde, hem de öldükten sonra cesedinin tıp biliminde kullanılmasını vasiyet ederek her şart altında bilim denilen olguya bağlılığını sürdürür. Onun bu yönüne dikkat çeken Okay, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Beşir Fuad için söylediği "ilim mistiği" ifadesine de kitabında yer verir. Bu bölümden anlaşıldığı kadarıyla Beşir Fuad'ın intiharı, o dönem basın ve edebiyat dünyasında ciddi anlamda bir sansasyona neden olduğu gibi, iktidarı da rahatsız eder, hatta bir süre sonra bu intihar olayı ile ilgili haberlere sansür bile uygulanır.

Kitabın ikinci bölümü "Beşir Fuad'ın Eserleri" de kendi içinde birtakım alt başlıklara ayrılır. Birçok alanda eser veren ve bunları kitap ve makale hâlinde yayımlayan Beşir Fuad, asıl kişiliğini bu eserler vasıtasıyla ortaya koymuştur, denilebilir. Orhan Okay'ın da dikkat çektiği bu nokta önemlidir. Zira Beşir Fuad, neredeyse tüm hayatı boyunca bilime inanmış ve ona hizmet edebilmek için çaba sarf etmiş bir aydın olarak özellikle pozitif bilimler sahasında önemli

eserler bırakmıştır. Okay'ın "Müspet İlimler" başlığı altında değerlendirildiği bu eserler, bir kısmı yabancı dillerden tercüme olmakla birlikte, onun fizyoloji ve buna paralel olarak tıp bilimine verdiği olağanüstü önemi göstermesi bakımından önemlidir. Bundan başka Beşir Fuad'ın yabancı dil öğrenimi konusundaki kitapları ile dünya basınında kendisine yer bulmuş kimi dil tartışmalarına ilişkin yazıları da vardır. Okay'ın "Dil Bahisleri" ve "Dil Konuları Üzerine Yazıları" başlıkları altında değerlendirdiği bu eserler, Beşir Fuad'ın dil konusunda ciddi anlamda düşünmekten başka önemli çabalar içinde olduğunu da gösterir. İleri derecede konuşup yazabildiği Fransızcadan başka Almanca ve İngilizceye de ciddi anlamda hâkim olan Beşir Fuad, Osmanlı toplumunun gerçek anlamda ilerleyebilmesi için mutlaka Avrupa dillerini öğrenmesi gerekliliği üzerinde durur. Okay'ın bu bölümde yer verdiği bir başka başlık da Beşir Fuad'ın askerlik konusuyla ilgili yazdıklarıdır. Ancak bu bölümde en geniş başlık onun "Edebî ve Felsefî Eserleri"ne ayrılmıştır. "Tiyatro Tercümeleri" ve "Biyografiler" şeklinde iki ayrı alt başlığa ayrılan bu bölüm, Beşir Fuad'ın çok önemli bir cephesini aydınlatması bakımından önemlidir ve üzerinde durulmalıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Fransızca, İngilizce ve Almanca gibi önde gelen üç Avrupa dilini iyi bilen Beşir Fuad, bu dillerden çeşitli tercüme yapar, ayrıca Osmanlı toplumunda ilgi görmeye başlayan tiyatro sanatının gelişmesine de bir ölçüde katkıda bulunur. Ancak onun özellikle biyografi türüne önemli bir katkı yaptığı açıktır. Okay'ın "Biyografiler" başlığı altında verdiği ve çok ayrıntılı bir şekil-

de incelediği Victor Hugo ve Voltaire biyografileri, bu düşüncemizin dayanağını oluşturur. Zamanında çok ses getiren ve tartışma yaratan bu biyografiler, yazarın da belirttiği gibi sadece yeni tartışma mevzuları oluşturmakla kalmaz, hatta bu vesileyle yeni birtakım eserlerin yayımlanması da mümkün olur.

Orhan Okay, kitabının üçüncü bölümünü, "Beşir Fuad'ın Tesirleri"ne ayırır. Bu bölümü, "Edebiyat Üzerine Fikirlerinde Takipçileri", "Dönemin Diğer Yazarlarında Beşir Fuad'ın İzleri" ve "Pozitivist ve Materyalist Fikirlerinin Takipçileri" alt başlıklarıyla zenginleştiren yazar, daha çok edebiyat sahası hakkında ayrıntıya yer verir. Özellikle Ahmet Midhat Efendi'nin düşüncelerine yer verilen bu bölümde, ayrıca Beşir Fuad'dan etkilenmeleri dolayısıyla Muallim Naci, Mustafa Reşid, Nabizade Nazım, Fazlı Necip, Hüseyin Rahmi, Ali Kemal ve Mehmet Celâl söz konusu edilirler. Bu vesileyle Beşir Fuad'ın, edebiyatta özellikle Emile Zola etkisinde ve natüralizm akımının sıkı bir takipçisi olarak değerlendirildiği de görülür. Onun pozitivist ve materyalist görüşlerinin ilk takipçisi olarak Abdullâh Cevdet'i işaret eden yazar, Şerefeddin Mağmumî'yi ise "eserleri ve fikirleriyle" Beşir Fuad'ın gerçek bir takipçisi olarak değerlendirir.

Kitabın son bölümü "Beşir Fuad Üzerine Yeni Değerlendirmeler", kitabın bizim tanıttığımız ikinci baskısına eklenen yeni bir bölümdür ve özellikle üzerinde durulması gerekir. Yazarın da belirttiği gibi Beşir Fuad, hem sağlığında hem de ölümünden sonraki yüz yılı aşkın zaman dilimi içinde etkisi olmuş bir aydındır. Bu etki, şu veya bu şekilde günümüzde de sürmektedir. Öncelikle ölümünün

hemen ardından onun Cumhuriyet yıllarına kadar geçen süreçteki etkisini inceleyen yazar, özellikle 1923'ten sonraki dönem üzerinde durur. Bir müddet Beşir Fuad hakkında genel bir kayıtsızlık yaşandığını ifade eden Okay, birtakım yalan yanlış ve kulaktan dolma bilgilerle hatırlanan Beşir Fuad'ın edebiyat tarihi ve ansiklopedi maddelerinde de daha çok bu düzeltilmeye muhtaç bilgilerle yer aldığını, örneklerini vererek ortaya koyar. Ancak bunların dışında Beşir Fuad hakkında daha doyurucu ve ciddi bir iki çalışma yapıldığını da ifade eden yazar, bunların da sınırlı bir etki yaratabildiğini söyler. Tanıtmaya çalıştığımız bu kitabın birinci baskısının yapıldığı 1969 yılından sonra ise Beşir Fuad hakkındaki değerlendirmelerde gözle görülür bir artış olduğuna yazar da dikkat çeker. Bu noktada oldukça detaylı bilgi veren Okay, bu tarihten sonra yapılan hemen tüm çalışmalarda Beşir Fuad'ın izini arar ve kitabının ikinci baskısına eklediği bu yeni bölümde, bu yapılan çalışmalardan ayrıntılı künyelerini vererek ve Beşir Fuad hakkındaki değerlendirmeleri de örnekleyerek bahseder. Rauf Mutluay'dan Cemil Meriç'e, Yalçın Küçük'ten Selahattin Hilav'a kadar Türk basın ve edebiyat hayatının geniş bir çevresinde yankı bulan Beşir Fuad, hem müstakil çalışmalarda hem de daha genel çalışmaların içinde kendine yer bulabilir. Bunlar arasında özellikle Selahattin Hilav'ın yazıları üzerinde duran yazar, bu yazılar hakkındaki değerlendirmelerine de bu bölümde yer verir, böylelikle tartışmanın bugün de canlı bir şekilde devamına katkı sağlar.

Orhan Okay, kitabının sonunda Beşir Fuad'la ilgili olarak vardığı hü-

kümleri birkaç başlık altında toplar. Ona göre Beşir Fuad, Türkiye'de pozitivizmden ilk kez bahseden ve onu Türk toplumuna ayrıntılı bir şekilde tanıtan aydındır. Ayrıca realizm ve natüralizm akımlarının edebiyattaki ilk ciddi savunucusu olmuştur. Victor Hugo ve Voltaire gibi Batı düşüncesinin önde gelen büyük isimleri hakkında dikkate değer biyografiler yazmış olmaktan başka, Türkiye'de adı hemen hiç bilinmeyen ve pozitif bilimlerin gelişmesine önemli katkıları olan birçok bilim insanından da ilk defa bahseden ve onları Türk okuyucusuna tanıtan yine Beşir Fuad olmuştur. Bu bilgilerle kitabının değerlendirme kısmını noktlayan Okay, "Bibliyografya" başlıklı bölümde, hem Beşir Fuad'ın tüm eserlerinin ayrıntılı künyelerine hem de çalışma sırasında yararlandığı kaynaklara yer verir. Özellikle Beşir Fuad'ın eserlerinin ayrıntılı künyelerinin yer aldığı bu bölüm, bundan sonra Beşir Fuad hakkında çalışma yapacak ve birinci derecedeki kaynakları kullanacak incelemeciler için önemli bir kolaylıktır. Kitabın "Ekler" kısmında, Beşir Fuad'ın bazı yazılarından seçmelere yer veren Okay, bu seçkilerden sonra onun torunu Fuat Toktamış'ın iki önemli mektubunu da yayımlar. Gerçekten de çok değerli bilgilerin yer aldığı bu mektuplardan ilki oldukça uzun ve ayrıntılıdır. Bu mektuplardan da anlaşılacaktır ki toplumsal hayatta rol oynamış kimi insanlar hakkında yapılan çalışmalar, gün gelip de o insanları kendi ailelerine bile yeniden ve başka yönleriyle tanıtabilmektedir. Dolayısıyla bu tür akademik çalışmaların zannedildiği kadar dar bir çevreye hapsolmediği da anlaşılacaktır. Kitapta "Dizin"den sonra yer alan "Belgeler-Fo-

toğraflar" başlıklı bölümde, bazı şere ve tapu kayıtları ile Beşir Fuad'ın günümüze kadar ulaşabilmiş az sayıdaki fotoğrafı yer alır.

Orhan Okay'ın kırk yıllık aranın ardından yayımlanan bu önemli eseri, her şeyden önce ciddi bir biyografi olması nedeniyle önemlidir. Batı'da çok yaygın olan ve kendince önemli bir okuyucu kitlesi de bulunan biyografi türü, bizde son yıllarda hatırı sayılır bir ivme kazansa da istenilen düzeye gelmiştir denemez. Okay'ın 1962 yılında, son derece güç şartlar altında hazırladığı ve 1969 yılında yayımlayabildiği bu eserde, Batılı bir dikkat ve disiplin olduğu açık bir şekilde ortadadır. Hakkında son derece az bilgi bulunan, daha çok yazdığı birkaç eser ve sansasyonel intiharı nedeniyle tanınan bir aydını, âdeta iğne ile kuyu kazar gibi ortaya çıkarılan ve onun hayatından hem hacimli

hem de nitelikli bir biyografi çıkarabilen Orhan Okay, ciddi bir bilim insanı olmanın gerekliliğini daha meslek hayatının başlangıç yıllarında bu eseriyle yerine getirmiştir. Aradan geçen uzun zaman diliminde bu dikkat ve disiplinini edebiyatın hemen her sahasına yayan ve önemli eserler veren Okay, kırk yıl sonra okuyucularına yeniden hediye ettiği bu kitabıyla, hem aranan ve bulunamadığı için eksikliği her zaman hissedilen bir kaynağı ortaya çıkarmış oldu, hem de bir kitabın yazıldıktan sonra bile tamamlanmamış olabileceğini bir kez daha gösterdi. Beşir Fuad gibi, bugün de ilgiyle okunacak, hayatı bugün de heyecan yaratabilecek önemli bir Tanzimat aydını bu kitabın rehberliğinde tanımak, Türk okuyucusu için mutlaka değerlendirilmesi gereken bir şanstır.

Gürkan Yavaş*

Aşkın Şizofrenik Hâli: Sevim Burak**

Bir kitaptan ne beklersiniz? Ya da durduğu raftan size nasıl seslenmeli ve hangi özelliğiyle kendini almalıdır bir kitap? Şüphesiz kapak tasarımı bir kitap için önemli bir unsurdur. Renk uyumu kitabın albenisini artırır. Bedia Koçakoğlu'nun *Aşkın Şizofrenik Hâli Sevim Burak* adlı eseri Palet Yayınları arasından çıktı. Bu kitap, beni ilk önce kapak tasarımıyla kendine çekse de rafa yaklaşmış kitabı elime aldığımda arka kapaktaki yazı, kitabı daha çok benimsememe yardımcı oldu. Okuyucusuna tüm içtenliğiyle şöyle sesleniyor Ko-

çakoğlu: "Ey okur, 'Bir varmış, bir yokmuş' diye başlar ya masallar, bu masal 'Bir yokmuş, bir yokmuş' diye başlasın istiyorum. Çünkü o, yıllar yılı edebiyat dünyamızda yok sayıldı. Kimileri ona 'deli' dedi, yazdıklarınaysa 'deli saçması'; kimileri ise edebiyatımıza yeni bir açılım getirdiğini savundu. Ama o, ille de yazdı, üstelik 'ben deliler için yazıyorum' diye haykırarak. Ve bir gün oğluna yazdığı bir mektupta, 'Bu ülkede birileri mutlaka beni anlayacak.' diyordu. Anladım mı? Bu uzun soluklu çalışmanın ardından ey okur, bu so-

* Arş. Gör., Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

** Bedia Koçakoğlu, *Aşkın Şizofrenik Hâli Sevim Burak*, Palet Yayınları, Konya, 2009, 432 s.